

გიორგი გომოლაშვილი

**სამი დიდი წიგნი — ქართული სალიტერატურო
ენის სიმბოციის საფუძველი***

ქართულ სალიტერატურო ენას თექვსმეტი საუკუნის დოკუმენტირებული ისტორია აქვს. უაღრესად რთული და საინტერესო იყო ის გზა, რომელიც ქართულმა ენამ განვლო. არსებობს რამდენიმე თვალსაზრისი ქართული ენის პერიოდიზაციასთან დაკავშირებით. ყველაზე გავრცელებული არის აკაკი შანიძის თვალსაზრისი, რომელიც ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებას სამ ძირითად პერიოდად მოიაზრებს: ძველი ქართული ენა (V-X სს), საშუალო ქართული ენა (XI-XVIII სს) და ახალი ქართული ენა (XIX ს-დან მოყოლებული). შევნიშნავთ: ტერმინები პირობითია და გულისხმობს ქართული ეროვნული ენის განვითარების სამ პერიოდს (ეტაპს, მონაკვეთს).

ცნობილი ფაქტია: სალიტერატურო ენა არის ეროვნული ენის უმაღლესი ფორმა; მისი დახვეწილი, ნორმირებული სახე. ნორმირებულობა უმთავრესი მახასიათებელია სალიტერატურო ენისა. ქართული სალიტერატურო ენა ყველაზე მტკიცედ ნორმირებული იყო სწორედ თავისი განვითარების პირველ ეტაპზე — ძველი ქართულის პერიოდში. ქართული ენის კლასიკურ ძეგლებში სანთლით საძებარია ნორმიდან გადახვევის შემთხვევები. არ ჩანს ეს შემთხვევითი: ამ პერიოდისათვის ნორმა სალიტერატურო ქართულისა იყო ბიბლიის (კერძოდ ოთხთავის) ქართული თარგმანის ენა. გავიხსენოთ გიორგი მთაწმიდელის ანდერძი: „ესე საცნაურ ყაენ ყოველთა, რამეთუ ესე წმიდაჲ ოთხთავი არა თუ ახლად გჳთარგმნია, არამედ ფრიადითა იძულებითა ძმათა ვიეთმე სულიერთადთა ბერძნულთა სახარებათა შეგჳწამებია ფრიადითა გამოწულილვითა. და ვინცა-ვინ სწერეთ, ვითა აქა ჰპოოთ, ეგრე დაწერეთ. თუ ამისგან ჯერ-გიჩნდეს დაწერად, ღმრთისათჳს სიტყუათა ნუ სცვალებთ, არამედ ვითა აქა სწერია, ეგრე დაწერეთ“... „ვითა აქ ჰპოოთ“, ცხადია, გულისხმობს ოთხთავის შინაარსობრივ მხარესაც და, ჩვენთვის ამჯერად რაც მთავარია, მის ენობრივ

* წაკითხულია მოხსენებად სამეცნიერო კონფერენციაზე — „წმიდა ანდრია პირველწოდებულის გზით“. სხალთის ეპარქია, დიდაჭარა, 2008 წლის 12 მაისი.

მხარესაც. მწიგნობართ მიაჩნიათ, რომ კარგი ქართული, წმინდა სალიტერატურო ენით მოღვაწეობა ქართველთა ენისა და ქვეყნის ამაღლებაა... მან (ექვთიმე მთაწმინდელმა) „განანათლა ქართველთა ენა და ქუეყანა“ (გიორგი მთაწმინდელი)... მწიგნობარი თავს ვალდებული თვლიდა, არ გადაეხვია, მკაცრად დაეცვა ბიბლიურ წიგნებში გატარებული ენობრივი ნორმები. ხაზგასმით აღნიშნავს გიორგი მერჩულე: გრიგოლ ხანძთელმა „საღმრთონი წიგნი ზეპირით მოიწუართნაო“ და ამიტომაც მისი ნაწერები ენობრივად იმ საღმრთო წიგნთა ტოლფასი იქნებოდა... ასე იყო V საუკუნიდან მოყოლებული...

ასე რომ, **პირველი დიდი წიგნი**, რომელმაც განსაზღვრა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების სწორი გეზი, იყო წმინდა **ოთხთავი**.

ენის განვითარების კანონზომიერებიდან გამომდინარე, სალიტერატურო ენა მეტ-ნაკლებად დამორდა ცოცხალ სასაუბრო ენას. „მსოფლიოდ სიტყვაჲ“ (ცოცხალი სასაუბრო ენა) XI-XII საუკუნეებისათვის უკვე აშკარად სხვაობს სამწერლობო ენისაგან. საჭირო გახდა ენობრივი რეფორმის გატარება — ცოცხალი სასაუბრო ენისა და სალიტერატურო ენის დაახლოება.

პირველი პრინციპული ხასიათის **რეფორმა** ქართული სალიტერატურო ენისა მოახდინა **შოთა რუსთაველმა**. მან სამწერლობო ენას — „ვეფხისტყაოსნის“ ენას — საფუძვლად საერთო-სახალხო ენა დაუდო. „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის პრინციპი ასეთია: სალიტერატურო ენა უნდა ეფუძნებოდეს საერთო-სახალხო ენას და მასში უნდა აისახებოდეს ცოცხალ ენაში მიმდინარე ცვლილებები. რეფორმა წარმატებული აღმოჩნდა. ამის დასტურია თავად „ვეფხისტყაოსანი“. და ერთიც: ამიტომაცაა ქრონოლოგიურად საკმაოდ დამორებული V-X საუკუნეების ენობრივი ძეგლები ნორმატული თვალსაზრისით თითქმის ერთგვარი (თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ხანმეტობა-ჰაემეტობას) და ქრონოლოგიურად საკმაოდ ახლოს მდგომი X-XII საუკუნეების ენობრივი ძეგლები — მნიშვნელოვნად განსხვავებული... ფაქტია, XII საუკუნიდან მოყოლებული ქართული სალიტერატურო ენის განვითარება დიდად განსაზღვრა „ვეფხისტყაოსანმა“...

ასე რომ, **მეორე დიდი წიგნი**, რომელმაც განსაზღვრა სალიტერატურო ქართული ენის სწორი განვითარება, იყო „ვეფხისტყაოსანი“.

ყველაზე დიდი და ფართომასშტაბიანი რეფორმა ქართული სალიტერატურო ენისა XIX საუკუნის 60-იან წლებში დაიწყო. ილია ჭავჭავაძემ წამოაყენა დებულება — „ხალხია ენის კანონის დამდებო“ და, აქედან გამომდინარე, დამკვიდრდა პრინციპიც — სალიტერატურო ენა უნდა იყოს ერთი და იგი უნდა დაეფუძნოს საერთო-სახალხო ენას.

ილია, აკაკი და იაკობი იყო ის სამეული, ვინც იტვირთა ამ რეფორმის მთელი სიმძიმე. ილიასა და აკაკის როლზე ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბება-დამკვიდრებაში ბევრი ითქვა და დაიწერა. ია-

კობ გოგებაშვილის მნიშვნელობა ამ დიდ ეროვნულ საქმეში, ჩვენი ღრმა რწმენით, სრულყოფილად არ არის შეფასებული. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბება-დამკვიდრებაში ი. გოგებაშვილის „დედაენამ“ ისეთივე როლი ითამაშა, როგორიც წინა ეტაპებზე „ოთხთავმა“ და „ვეფხისტყაოსანმა“. „დედაენის“ შექმნის დღიდან მოყოლებული, სალიტერატურო ენა „დედაენის“ ენაა სრულიად საქართველოსთვის. წერდა კიდევ თავის ღროზე ზაქარია ჭიჭინაძე: „გოგებაშვილმა თავის „დედა-ენაში“ აღადგინა დაცემული ენა ქართველთა... და ამ წიგნის მეოხებით მთელი ქართველობა, ყველა თემისა და ხეობის მონათესავენი ერთის ქართულის ენით იწყებენ წერა-კითხვის სწავლებას და ლაპარაკს, ყველგან ამ წიგნის მეოხებით ქართული ენა ეფინება“...

თედო სახოკია აზუსტებს, აკონკრეტებს ი. გოგებაშვილის როლსა და მისი წიგნის მნიშვნელობას ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბება-განვითარებაში: „ეს ის დრო იყო, როდესაც მშობლიური ენა დევნილი იყო, პატივყარილი ოჯახებში... ქართული ენის შესასწავლად ორგეგერდიანი ქართული ანბანი არსებობდა... და აი, ასეთ განწირულს დროს გამოდის ი. გოგებაშვილი თავისი „დედა-ენით“ და ცდილობს იმის საშუალებით შესულიყო სკოლებში ქართული ენა, მოწაფეს მშობლიური ენის შეფასების საფუძვლად „დედა-ენა“ ჰქონდა; საძირკველი — მის თვალის ახელას, გაადამიანებას „დედა-ენის“ საშუალებით ჩაჰყოფდა“. სხვაც ბევრი ითქვა და დაიწერა ამ თემაზე; ამჯერად ეს ვიკმართ... ფაქტია: XIX საუკუნის 70-იანი წლებიდან მოყოლებული „დედაენის“ ენა იყო ნორმა სალიტერატურო ქართული ენისა. სწორედ ამან ათქმევინა აკაკის — „ჩემი და ილიას ღვაწლი რა მოსატანია, იმ დიდ ღვაწლთან, რომელიც იაკობ გოგებაშვილს მიუძღვის ქართველი ერის წინაშე“...

ასე რომ, **მესამე დიდი წიგნი**, რომელმაც უდიდესი წვლილი შეიტანა ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბება-დამკვიდრებაში, იყო **„დედაენა“**.

და თუ ჩვენ ვამბობთ, რომ ქართულმა სალიტერატურო ენამ ღირსეული გზა განვლო, ამის საფუძველი ის არის, რომ მას ღირსეული მეგზურები ჰყავდა: ქართული ოთხთავი, „ვეფხისტყაოსანი“ და „დედაენა“...

სამი დიდი წიგნი — ქართული ოთხთავი, „ვეფხისტყაოსანი“ და „დედაენა“...